

S3E2. Vølver: De magiske vikinger

(Musik)

Jeanette: I "Vølvens Spådom" opsøges en vølv af gudernes konge, Odin. Han giver hende smykker for, at hun til gengæld vil fortælle ham om sine syner. Selvom Odin er den viseste blandt guderne, så har han brug for Vølvens hjælp. "Heid hun hed. Hvor til huse hun kom. Spående vølv. Ulve hun tæmmede. Sejd hun øvede. Sejd hun elskede. Altid var hun yndet af onde folk." "Ene sad hun ude. Da den ældgamle kom. Den vældige as. Og i øje hende skuede. Hvad vil I vide? Hvi vil I mig friste? Vel ved jeg, Odin, hvor du skjulte dit øje." "Hærfader gav hende herlige ringe. Visdomsord, spådomsord. Vidt skuede hun. Vidt over verdner alle."

(Musik)

Jeanette: Inden for de seneste par år har der været en stigende interesse for det alternative og spirituelle. Groft sagt er yoga, buddhisme, brug af krystaller, astrologi, og jeg skal komme efter dig, blevet populærkultur. Selv jeg dyrker yoga i ny og næ. Åndelighed har fået fornyet betydning. Mange vil finde ro, mens andre finder overvældende oplevelser, som tangerer til det religiøse. Måske lidt ligesom jeg har det, når jeg er i yogastudiet og virkelig bliver presset. Så er jeg også en lille smule dér, hvor jeg kan bede guderne om hjælp. Men det hænger nok også mere sammen med min almene fysiske tilstand. Nok om det. Måske er det nyt for os, men ser man på historien, har mennesket altid dyrket det spirituelle. I vikingetiden spillede det åndelige og magiske en afgørende rolle, og de kvinder, der forstod sig på åndeverdenen, blev anset som meget magtfulde. I dag vil jeg fortælle dig om vikingernes magiske overhoved, Vølven. Velkommen til Varbergs Danmarkshistorier. Mit navn er Jeanette Varberg. Jeg er museumsinspektør, arkæolog og forfatter. Og i denne podcast vil jeg sammen med nogle af Danmarks dygtigste historikere, arkæologer og eksperter fortælle om de mest fascinerende ting i danmarkshistorien, som du skal kende for at forstå det samfund, du lever i dag. Og denne sæson kommer til at handle om vikinger. Måske har du lagt mærke til det eller ikke. Men sporene fra vikingerne er overalt: på din Stryhns leverpostej, dansk fodboldmerchandise, stoplyset i Århus, gudhjælpemig. Og ja, så udgør de en kæmpe del af vores populærkultur i dag. Og jeg selv har også beskæftiget mig lidt med vikinger. Ja, jeg har sågar skrevet en bog om dem. Men hvorfor? Hvorfor

fascinerer de os så meget? Hvad var det for et liv, de levede? Og hvad kan de lære os i dag? Det er spørgsmål, som jeg i denne sæson vil prøve at svare på med de vildeste vikingehistorier, som jeg kan grave frem. Vi skal nemlig tilbage til en tid, som er fuld af eventyr, krige, venskaber og alliancer, som gik langt ud over landets grænser, samt banebrydende teknologier, som gjorde det hele muligt. I denne episode af Varbergs Danmarkshistorier vil jeg fortælle dig om Vølven, gudernes talerør. Hvilke kræfter havde hun, og hvad betød hun for samfundet? Og ikke mindst: Hvor blev Vølven af? Så lyt med og find også ud af, hvordan du, ved at spise grød af gedekidemælk og mad af dyrehjerter, kan spå om fremtiden. Derfor vil jeg tale med museumsinspektør Peter Pentz, som er min gode og næsten alvidende kollega her på Nationalmuseet. Det er dig, jeg altid kommer til med et spørgsmål, Peter. Så derfor er jeg rigtig glad for, at du er her i dag, så du kan hjælpe mig med at undersøge Vølvens verden. Velkommen til var Varbergs Danmarkshistorier.

Peter: Tak, Jeanette! Det bliver jo sjovt at snakke om Vølver.

Jeanette: Det gør det nemlig. Det har vi gjort før.

Peter: Det har vi.

Jeanette: Jeg vil prøve at tage dig med tilbage - ikke til vikingetiden til at starte med - men til en udgravning i 1950'erne. De fleste har jo en idé om, at arkæologer står på en varm sommerdag og hygger sig med en pensel og pensler nogle guldsmykker eller noget andet af. Eller trækker et flot sværd op af en grav. Men i virkeligheden er dette med at udgrave fortidens levn jo noget, der kræver meget arbejde og foregår på alle tider af året. Så ofte, når man er på udgravninger, er det i mudder, blæst og regn. Og det man som oftest finder, er ingenting. Det er kedeligt. Det er bare registrering af stolpehuller af grave, hvor der næsten ikke er nogen spor tilbage af de mennesker, der var. Og sådan var det måske også, da man i 1960'erne var i gang med at grave i Hobro. For ved bunden af fjorden, et stykke inde, der ligger en af Harald Blåtands ringborge. Det var ikke den, man var i gang med at grave. Men lidt udenfor var der en gravplads for nogle af de mænd og kvinder, som vi må formode har omgædes Harald Blåtand - kongen, der indførte kristendommen i Danmark. Hans folk lå begravet dér, og man havde gravet nogle enkelte grave. Og det var sådan fint nok. Men så pludselig en dag, stødte man på en grav, som - måske er lidt sat på spidsen, for det er mig, der tolker her

- som ændrede måske hele vores opfattelse af vikingetiden. Kan du tage os med tilbage dertil?

Peter: Du taler faktisk om den største grav overhovedet, der blev fundet på denne gravplads ved Fyrkat. Og måske skal vi lige sige, at Fyrkat er fra slutningen af 900-tallet så.

Jeanette: Men hvis man nu kan sin kongerække - som de fleste kan - så ved man, hvornår Harald Blåtand er fra, ikke?

Peter: Lige præcis. Og gravpladsen hører jo med til borgen. Så vi ved omtrent, hvor vi er henne i tid med disse grave, som du taler om, der blev udgravet hen over flere somre og vintre, faktisk. Nu hvor du taler om, hvor slemt det kan være at grave. Du nævnte ikke frossen jord. Det kan jeg sige: Det er også rigtig slemt. Jeg var ikke rigtig med til at grave det der i 50'erne, trods alt, men det var min gamle lærer på universitetet, Else Roesdahl. Eller rettere sagt: Hun var den, der efterbehandlede udgravningerne. For selve udgraveren var en, der hed Søndergård, som var lokal, og som var en meget, meget dygtig udgraver.

Jeanette: Så, du siger, det er den største grav. Jeg ved ikke, om de havde den tradition i 50'erne, men på de udgravninger, jeg havde været, når man støder på en god grav, er det første, der sker, at man skal give kage. Så det her er en kagegivende grav. Men hvad er det, man finder i den?

Peter: Så man står der med den største grav... Og hvordan ved man, at det er den største grav? Jamen, som arkæolog kan man i overfladen se arealet af graven, og denne var bare markant større end de andre grave. Derudover hører det med til billedet, at på denne gravplads, som ligger udenfor ringborgen Fyrkat, der havde man fundet stolpespor af en bro eller sådan en platform, der førte ud på gravpladsen. Og denne grav, vi taler om, ligger ikke langt fra platformen. Alt i alt, kunne man have store forventninger til denne grav, og Søndergaard brugte rigtig lang tid på at fremdrage forskelligt fra denne grav. Og hvis jeg lige skal løfte sløret for, hvad det første er, man støder på: Det er en tynd, sort eller mørkebrun stribe, som fortæller, at her har vi en grav med - tænker man først - en kiste. Det skulle senere vise sig, at det faktisk ikke var en kiste. Det viste sig også, at den var lidt for store til at være en kiste. En almindelig

kiste. Den er jo som et menneske nu engang er og så nogle få centimeter mere. Men denne kiste var betydeligt større. Den var nærmest dobbelt så stor. Og efterhånden som man kom ned i den, blev man klar over - eller Søndergaard gjorde - at man stod det, der hedder en vognfading inden for arkæologisproget. Og en vognfading er det trug, man kunne lægge ned på nogle hjul, og så havde man en vogn. En vogn bestod simpelthen af fire hjul og et trug, og truget kunne løftes af. Og hvis man virkelig var noget som kvinde, i hvert fald i Østjylland i slutningen af 900-tallet, og skulle begraves, så blev man begravet i sådan en vogn der.

Jeanette: Og da man så graver ned her, opdager man jo også, at den døde har fået nogle forskellige genstande - som vi kalder det som arkæologer - med ned i graven. Hvad var det, man fandt sammen med denne person?

Peter: Ja, nu siger du sammen med personen... Selve personen fandt man nærmest ingenting af. Det må vi jo desværre sige.

Jeanette: Der var ikke noget skelet?

Peter: Nej, det var der ikke rigtig. Der var nogle få rester eller spor. Du har selv gravet døde mennesker, ved jeg, og du ved, at det kan være spor, der forsvinder nærmest samtidig med at man graver. Der var ikke rigtig et fint og færdigt skelet, men der var nogle genstande. Først og fremmest - og størst - var der et stort stegespid. Som sagt, vi taler 1950'erne, og arkæologer har det med, lige så snart man ser genstande at sige: Ok, det er den type genstand, jamen så er det nok den type person, der ligger her. Og når man ser et stegespid, så tænker man straks: Det er en kvinde.

Jeanette: Nu når du siger, at det er en kvinde og et stegespid... Altså, hvis jeg tænker på sådan en sommeraften i Danmark, så er det dæleme ikke mange kvinder, der står med stegespidet foran grillen. Det er jo ofte mænd. Men altså, det er jo så bare min holdning.

Peter: Altså, nu stod der heller ikke Weber på det.

Jeanette: For når du siger et stegespid, er det jo i virkeligheden sådan en anordning til at tage et stykke kød, en kylling eller et eller andet, at holde inde over ilden. Så der kunne stå Weber på.

Peter: Der kunne have stået Weber på. Det gjorde der så ikke lige. Den lå uden navn ved siden af den person, som der nærmest ikke var noget tilbage af.

Jeanette: På grund af sur jord, ikke? Knogler er kalkholdige, så jorden opløser ligesom knoglerne, hvis den er sur.

Peter: Ja, og regnen vasker simpelthen kalken ud af knoglerne, så der kun er sådan et spor tilbage.

Jeanette: Men hvad var der mere i?

Peter: Ja, der var nemlig noget af denne person. Nu kalder vi hende en kvinde, for nu har vi udnævnt hende til at være det på grund af stegespidet. Det var jo før, man lavede - eller kunne lave - DNA-analyse. Der var et smykke: Et gotlandsk dåsespænde, kalder vi det. Det er et spænde, som har dåseform, og det er en dåse. Man kan have ting i det.

Jeanette: Hvor har det siddet henne på kroppen?

Peter: Det har som regel siddet foran på brystet eller lidt under.

Jeanette: Det var vel på størrelse med en lille tekop, eller sådan?

Peter: Men der var det ved dette dåsespænde, at det faktisk manglede bunden.

Jeanette: Og nålen, ikke?

Peter: Jo. Og der var også det ved det, at det var meget slidt. Hvis jeg tænker mig om, så er der også fundet et dåsespænde på Bornholm, men ellers er der kun dåsespænder på Gotland og nogle få steder i Sverige. Så det har været en lidt særlig ting - i Danmark i hvert fald - at gå rundt med et dåsespænde.

Jeanette: Og hvad har hun mere haft med? For lige pludselig vælter det jo op af jorden med alle mulige mærkværdigheder fra denne grav er.

Peter: Først og fremmest, nede i fodenden af graven dukkede der nogle rester af et skrin op. Et træskrin, hvor træet jo selvfølgelig også var formuldet væk. Men resterne af et skrin, hvor hun har haft nogle småting i, blandt andet et stykke af en grisekæbe, og en lille, mærkelig sammensindret klump, som man først tolkede som uglegylp, som vi lidt senere har omtolket lidt. Til det meget interessante: Vi ved ikke, hvad det er.

Jeanette: Nogle gange så render selv de dygtigste arkæologer jo panden mod en mur.

Peter: Ja, vi skal nok finde ud af det. Problemet ved, og vores forsigtighed skyldes jo, at når vi undersøger ting, så ødelægger vi også ting. Og sådan er det også med den dér lille klump. Vi skal nok finde ud af det. Men vi er nødt til at ødelægge lidt af den for at finde ud af det.

Jeanette: Sådan er det jo.

Peter: Spørger du mig om fem år, så tror jeg, at vi har ødelagt lidt af den.

Jeanette: Du skal være velkommen. Det er jo ikke normalt at få alle disse ting med, er det det?

Peter: Et skrin med nogle personlige ejendele ville være en naturlig ting for en vikingekvinde af bedre stand at få med i graven. Dåsespændet, som sagt, var usædvanligt. Men der var jo også flere ting end dem, vi har snakket om her. Der var, ikke mindst, beslag til - ikke et stegespid, men en anden scepter-lignende genstand. Nogle fine messingbeslag. Derudover har hun haft en lille læderpung med bæltet, og - her er vi ude i noget meget interessant - i denne læderpung blev der fundet frø af bulmeurt.

Jeanette: Kan du forklare, hvad bulmeurt er?

Peter: Det kan jeg godt. Det er en plante, der vokser vildt i Danmark, på strandenge for eksempel. Og det er en plante, man ikke dyrkede og heller ikke dyrker i dag. Det er en plante, hvor hvis man tager frøene, er det euforiserende.

Jeanette: Det vil sige, at man bliver høj af det.

Peter: Ja, man bliver høj. Eller man dør, hvis man overdriver.

Jeanette: Og i historisk tid bliver den også kaldt for hekseurten, fordi man kan få en flyvende fornemmelse i kroppen. Og der er et gammelt citat, hvor der står: "Desto mere du æder af den, jo galere bliver du."

Peter: Der var faktisk også en anden genstand i graven, der måske knytter sig lidt til bulmeurten, nemlig en bronzeskål, som har en form, der er ganske usædvanlig. En lille bronzeskål på størrelse med en stor sukkerskål. Den stod i graven ved siden af hende og havde et låg af græs over sig. Og det græslåg er faktisk bevaret. Et flettet græslåg. Og vi fik denne sukkerskål undersøgt for nogle år siden, og der var lidt fedtstof nede i skålen. Der var lidt 'grease'.

Jeanette: Og ved man, hvad det fedtstof var?

Peter: Nu var du selv inde på at kalde bulmeurten for noget med 'hekse'. Og det er sådan, at hvis man i middelalderen - nu taler vi så ikke vikingetiden, men middelalderen - skulle lave en heksesalve, så skulle man tage nogle bulmeurtfrø, og man skulle kvase dem, og så skulle man lave en salve med fedtstof og de der frø. Og så kunne man smøre sig med den salve, for eksempel i munden eller bagi, i numsen.

Jeanette: Hvor der er gode slimhinder.

Peter: Hvor der er gode slimhinder, og hvor der ikke går for lang tid, før virkningen opstår. Ligesom en stikpille i vore dage.

Jeanette: Og her kan jeg, kære lytter, også lige komme med en 'fun fact' omkring Peter. Han nåede at læse lidt medicin, før han blev frelst og kom over til arkæologien.

Peter: Det er faktisk rigtigt. Men det behøver vi ikke at dvæle ved.

Jeanette: Men der ligger alligevel en forståelse af kroppens funktioner, som er rigtig spændende i dette. Egentlig, de fantastiske mærkværdigheder, du fortæller om, i denne her grav, er jo virkelig... En kvinde, formoder vi, er blevet lagt ned med et antikt dåsespænde, som hun har brugt til et eller andet mystisk. Vi har denne skål, som du siger, er helt usædvanlig med græslåg. Den kommer jo i virkeligheden også helt nede fra Østen, ikke?

Peter: Jo, det gør den nemlig.

Jeanette: Så enten har hun selv været nede og hente den et eller andet sted langt nede. Det har hun nok ikke. Men den er blevet handlet op via de russiske floder, så hun har sådan rigtig mange eksotika med. Du var inde på, at hun havde denne stav, du kaldte et scepter. Men kan vi ikke godt tillade os at sige, at det er en slags tryllestav, som man kender fra Harry Potter og andre steder?

Peter: Altså, det syntes jeg jo godt, man kan. For nu nærmer vi os jo kernen: Hvad er det her for en dame?

Jeanette: Ja, hvem er hun?

Peter: Vi mangler i øvrigt også at sige, at hun vistnok havde tåringe på.

Jeanette: Okay! Jeg troede kun, det var i 90'erne, da jeg rejste med rygsæk, at det var 'in'.

Peter: Der lå i hvert fald noget dernede, der tyder på, at hun havde tåringe. Sådan tolkede man det efter udgravningen. Nu har jeg så på et tidspunkt fået en yngre kvinde til at prøve sådan en kopi af en ring på tæerne. Det var hammerubehageligt, sagde hun. Hun kunne dårligt gå og så videre.

Jeanette: Det passer ikke. Jeg har gået fint nede på strande nede i Filippinerne med dem der.

Peter: Du dyrker jo yoga, sagde du. Du har måske nogle andre fødder end den pågældende.

Jeanette: Nu er de nok modificeret lidt siden.

Peter: Nu er det jo en podcast, så vi kan jo ikke vise fødder frem.

Jeanette: Og vinter.

Peter: Det kunne være med til billedet af denne kvinde, at hun ganske usædvanligt også har haft tåringe. Så hun er noget specielt. Nu skal vi snart have det frem til ordet, ikke?

Jeanette: Jeg sidder og venter på det, Peter.

Peter: Vølven! Nu skal det frem.

Jeanette: Derfor vil jeg gerne prøve at læse op fra en af disse sagaer, som netop viser sådan en vølse, som blev fundet i 50'erne op i Nordjyllands funktion: "På denne tid var der alvorlig misvækst og hungersnød i Grønland. De, der havde været ude på fangst, havde fanget meget lidt, og nogen var slet ikke vendt tilbage. Der var en kvinde her i bygden, der hed Thorbjørg. Hun var spåkvinde. Hun blev kaldt Thorbjørg Lille-Vølse. Om vinteren havde Thorbjørg for skik at tage rundt på gæstebud." Det her, jeg læser op for dig, er fra Erik den Rødes saga. Og der hører vi jo netop - som et af de eneste steder - en meget fin beskrivelse af en vølse ved navn Thorbjørg. Historien starter dér, hvor jeg lige har læst op. Og vi er jo i det sydlige Grønland, hvor vikingerne har slået sig ned, sandsynligvis kort tid efter, at de første vikingebebyggelser begynder at tage form hernede i Sydgrønland. Hvad er situationen, som bliver beskrevet her?

Peter: Situationen er, at der er hungersnød. Der er mangel på mad. Så slemt, at folk åbenbart tager ud på farefulde færd, og de kommer ikke engang hjem med mad. Livet har jo været rigtig hårdt i Grønland. Måske skal man sige om denne beretning, at der jo har været folk, der har stillet spørgsmålstejn ved, om det ikke bare var en røverhistorie. Men der er ingen tvivl om, at livet i Grønland jo har været virkelig hårdt. Og det problem, som fortælleren her lægger op, har været kæmpestort i Grønland.

Jeanette: Der har ikke været særlig mange mennesker. Så når der er nogen, der tager afsted, og skibet går ned, så er man pressede.

Peter: Det er man.

Jeanette: Hvorfor kalder man så på denne kvinde?

Peter: Jamen, nu står der faktisk også i beretningen, at det er en årligt tilbagevendende begivenhed, at man kontakter Thorbjørg Lille-Vølvé. Det gør man, fordi man jo gerne vil vide, hvordan fremtiden ser ud.

Jeanette: Lidt ligesom når man læser sit horoskop i avisen.

Peter: Ja, måske på en lidt mere avanceret måde. Nu fornærmer vi måske astrologerne, men jeg tror egentlig, at sådan en vølvé kunne lidt mere end en almindelig astrolog.

Jeanette: Det tror jeg gerne. Så man har simpelthen hende med, fordi man er på kanten af verden. Man er derude, hvor man næsten ikke kan få det til at hænge sammen. Og så bruger man jo i virkeligheden alle midler for at være lidt på forkant med begivenhedernes gang, ikke?

Peter: Det er jo det, man gør. Og hende her, Thorbjørg, går åbenbart fra gård til gård og lever af at spå. Det er simpelthen hendes udkomme. Det lever hun af.

Jeanette: Det er hendes job.

Peter: Simpelthen.

Jeanette: Hun ankommer jo til bygden, for ligesom at være til stede for disse stakkels bygdebeboere, der er klemte. Jeg vil gerne læse en beskrivelse op af hendes udseende. For med denne grav fra Fyrkat, som du beskriver, in mente - alle disse mærkelige ting, som forvirrede arkæologerne, og som stadigvæk forvirrer sådan nogle som dig og mig - er der måske noget at hente i denne saga. "Over sig havde hun en

sortblå snørrekappe besat med sten hele vejen ned til kappeskøderne. Om halsen havde hun glasperler. På hovedet havde hun en sort lammeskindshætte foret med hvidt katteskind. En stav havde hun i hånden, og på den var der en kugle. Staven var besat med messing, og oppe om kuglen var den besat med ædelsten. Om livet havde hun et bælte af fyrsvamp, og i den hang en stor læderpung. Deri opbevarede hun de tryllemidler. På fødderne havde hun lodne kalveskindssko med lange, kraftige ramme med store tinknapper for enderne. På hænderne havde hun katteskindshandsker, og de var hvide og lodne indvendig." Altså hele denne fremtoning, som Thorbjørg Lille-Vølv har, minder jo på mange måder om det, vi har fra Fyrkat. En læderpung, hvori nøglen til hendes visdom ligger.

Peter: Det er nærmest en beskrivelse af Fyrkat-graven, vi har her.

Jeanette: Hvad siger det om hendes status?

Peter: Man kan af beretningen udlede, at hun har en vis status i det grønlandske samfund. Hun er frygtet, og hun er respekteret. Samtidig går hun jo rundt fra gård til gård og lever af det. Så jeg tror i virkeligheden, at vores Fyrkat-vølv har haft en endnu højere status end Thorbjørg Lille-Vølv. Det må jeg nok sige.

Jeanette: Men hun var måske også et par generationer tidligere?

Peter: Ja. Hun er i hvert fald tyve år ældre eller sådan noget.

Jeanette: Jeg læser lige op, hvordan indbyggerne i bygden tager imod hende, for der er også rigtig meget symbolik i det: "Om aftenen blev bordene stillet op, og nu skal det fortælles, hvordan der blev lavet mad til spåkvinden. Der blev kogt grød til hende på gedekidemælk, og man lavede mad til hende af hjerter fra alle mulige dyr, som levede der. Hun havde en messingske og en kniv med et skaft af hvalrostand. Knivspidsen var knækket af." Det virker jo som et helt fastlagt skema, som bygdebeboerne følger, når de inviterer vølven på middag.

Peter: Jamen, de gør det hvert år. De er vant til det. De er lidt usikre. Vi er i den allerførste kristne tid. Nogle er kristne, og nogle er ikke kristne. Så der er nogen, der

står og ryster lidt i bukserne, når hun kommer. Er det her nu i orden, eller er det ikke i orden?

Jeanette: Vi er et grænseland på alle måder. Vi er på den yderste grænse af vikingernes verden i Sydgrønland. Vi er på grænsen mellem den førkristne tro og den kristne tro. Der er mange ting at forholde sig til, og i virkeligheden er den mest dominerende kraft måske lige her naturens kraft.

Peter: Ja. Jeg synes, der er rigtig mange ting, man kan få ud af denne beretning. Man skal holde sig for øje, at det er en beretning, der er nedskrevet et par hundrede år efter. Og den er nedskrevet af en kristen. Derfor er det stærkt forbavsende, at fortælleren siger, at hun kommer til gårdene for at spå, og at hun altid spår rigtigt. Han er kristen, ham, der skriver ned 200 år efter. Men han skriver, at hun altid spår rigtigt.

Jeanette: Men til gengæld beskriver han egentlig den mad, hun får, som noget lidt ulækker mad. Det er jo indvolde, de serverer for hende.

Peter: Men den beskrivelse er rigtig vigtig for historien. Den indeholder måske i virkeligheden kernen i hele historien. I det hele taget er beskrivelsen af Thorbjørg Lille-Vølv, hendes udseende og selve ceremonierne, noget af det mest detaljerede, vi har fra sagaerne. Og der er jo en mening med, at lige netop den er udpenslet, som den er. Både med beskrivelsen af hende selv, hendes påklædning, og hvad der foregår. Der er jo en mening med det. Og nu siger du så, maden. Altså kiddets mælk, der bliver rørt op med hjerter fra alle de dyr, de kan finde i omegnen. Og det skal den stakkels kvinde, synes vi jo, indtage.

Jeanette: Jeg håber eddermame, de har haft en god kok.

Peter: Ja. Om ikke andet, så har hun jo også fået sig et solidt måltid ud af det, må man sige hende. Hvis hun ikke har fået større gaver. At hun skal indtage - fra de dyr, som er i omgivelserne af gården - hjertet. Og det er lige netop hjertet. Det er ikke næbbet, det er ikke grisetæer. Det er hjertet, hun skal have, fra alle de dyr. Og det hænger sammen med vikingetidens opfattelse af, at det er i hjertet, at tankerne - du kunne også sige sjælen - ligger. I vores bevidsthed ligger alt i hovedet. Det ligger oppe i hjernen. I vikingetiden kaldte man det 'grød'.

Jeanette: Det ligner det jo også, når man hugger en hovedskal af. Det skete jo tit i vikingetiden, ikke?

Peter: Jo, eller at man falder af en hest og "så flød grøden ud", står der i nogle af sagaerne. Men selve 'hugor' - det samme ord, som er i 'Hugin'...

Jeanette: 'Hugor', er det 'sjæl'?

Peter: Sådan er det jo desværre med vikingetiden, at ikke sådan kan sige 100 procent, at det svarer til det. Vikingetiden er noget lidt andet, og vi kan ikke ramme et ord, der rammer 100 procent. Men mellem os to i dag, så kalder vi det sjælen. Ja, sjælen sidder i hjertet. Og hun skal spise disse hjerter, for så kan hun forstå fuglenes sprog, hun kan forstå dyrenes sprog. Hun ved pludselig, hvad alle dyrene omkring gården ved. Det er så en anden del af vikingetidens tankegang.

Jeanette: Det er simpelthen tryllemad, hun spiser.

Peter: Det da tryllemad. Helt i begyndelsen af podcasten her, sagde du, at vølven var en magisk kvinde. Men hun levede også i en magisk verden. Folk opfattede verden som magisk, og især i Grønland, tænker jeg, har man opfattet naturen som meget voldsom og fyldt med nogle enorme kræfter, som man ikke var herre over. En måde at få lidt kontrol med det, var at få fat i vølven. Hun kunne så gå ind i nogle af disse naturkræfter - i dette tilfælde gennem hjerterne på dyrene - og få viden om, hvordan afgrøder og fangst og så videre vil blive, når foråret kommer.

Jeanette: Så det er heller ikke fordi, at hun er fattig, at hun går rundt med en kniv uden en spids.

Peter: Det er ikke, fordi hun er fattig. Hvorfor skulle man have den lille detalje med, at knivens spids er knækket? Jamen, det har man, fordi hun også omgiver sig med ting, som har sjæl, som har en biografi, som har oplevet noget, som har en viden. Måske er det en kniv, som hun har arvet. Og nu, hvor vi taler om kniven, vil jeg godt lige sige, at der er nogen, der har betvivlet rigtigheden af denne historie. Og det er jo fair nok, når den først er nedskrevet et par hundrede år efter. Men når der står, at knivens håndtag

er lavet af tand - her tror vi, det er hvalrostand - og når der står, at hun har hvide katteskindshandsker... Jamen, hvad er det så for en kat, vi snakker om? Når man går ned i kilderne og slår 'kat' op i det norrøne sprog, så er det både lægekat, en mår osv. Det er alle de der små feliner, som de hedder. Altså det er ikke den lille søde misser derhjemme, nødvendigvis.

Jeanette: Men dem havde de dog med til Grønland.

Peter: Ja, det var der også. Men specielt den hvide er jo hermelinen, og den levede netop i Grønland på dette tidspunkt. Og hun har hvalrostand, og hun har hermelinskind. Jamen, er det så ikke rigtigt, at det er i Grønland, det her foregår? Det tror jeg altså.

Jeanette: Det her magiske væsen er så kommet med disse genstande, som har nedarvet noget kraft. Og indbyggerne i bygden forventer, at Thorbjørg vil udføre en sejd. Men før det kan ske, skal der gøres nogle forberedelser. Jeg læser lige et stykke mere op: "Og den næste dag henunder aftenen sørgede man for, at alle var indrettet sådan, som hun skulle have det for at kunne gennemføre sejden. Hun bad om, at man skaffede hende nogle kvinder, der kunne galdre, der skulle til for øve sejden, som hedder en vardlokkur. Hvad er det for en kvadkunst eller galdre, som man taler om? Og hvad er en vardlokkur?"

Peter: Jamen altså, en vardlokkur er en slags sang, der skal bringe en i en slags trance. Og det er også der, galderen kommer ind, hvor man repeterer, man gentager nogle ting, og får ligesom folk ind i en rytme. Og bliver ved, bliver ved, bliver ved. Og derigennem hypnotiserer man jo næsten folk.

Jeanette: Men man kalder også på ånderne, ikke?

Peter: Jo, det gør man. Det er jo også der grøden er kommet ind i billedet.

Jeanette: Jo, for man har ligesom kaldt ånderne til sig.

Peter: Men får, at hun ligesom kan komme ordentligt i kontakt med disse ånder, skal hun have hele dette følge omkring sig. Der synes jeg, at det er interessant, at hun åbenbart er kommet til gården alene.

Jeanette: Men nu er kristendommen jo kommet til, så hun har jo også et problem. Hun kommer alene, og er der er nogen, der vil synge for hende?

Peter: Det er der i dette tilfælde. Der får de overbevist en pige, der hedder Godrid, som i øvrigt kommer fra Island, til at synge eller galdre.

Jeanette: Men hvad er der lige med Godrid?

Peter: Hun er da i tvivl. Skal hun nu gøre det? Hun er ikke god til det, men hendes mor havde lært hende det.

Jeanette: Så som en slags vuggeviser.

Peter: Ja, så hun kunne det jo egentlig godt.

Jeanette: Så selvom, hun var kristen, kunne hun godt kunne indgå i et førkristent ritual?

Peter: Vi er jo i en overgangstid.

Jeanette: Og de var sultne.

Peter: Ja, og de ville også gerne vide, hvordan det gik næste år.

Jeanette: Nu er dette magiske kvindevesen kommet til gården. Nu skal vi til det. Nu skal vi til selve sejdet.

(Musik)

Jeanette: "Kvinderne slog ring om sejd-stolen. Deroppe sad Thorbjørg. Godrid sang nu dette kvad så smukt og godt, at ingen der tilstede mente, at de nogensinde før havde hørt noget sunget med skønnere en røst. Spåkvinden takker hende for sangen. Godrid havde hidkaldt mange skabninger, og de syntes, det var smukt at høre det, der blev sunget. De ville før have vendt sig bort fra mig og ikke på nogen måde have adlydt mig. Men nu er der mange ting, som jeg har let ved at se, som før var skjult for både mig og

andre. Og jeg kan fortælle, at denne hungersnød ikke kommer til at vare ved. Så snart det bliver forår, vil det gå bedre med afgrøderne og fangsten, og den sygdom, der længe har hærget her på egnen, vil forsvinde hurtigere, end nogen turde håbe på." Hvad er det, der sker her?

Peter: Jamen, hun kommer jo med den rigtige spådom. Det er jo rigtigt godt. Der sker jo det, at hun går lidt i pagt med naturen. Gennem hjerterne, som hun har spist, forstår hun dyrenes sprog, og hun forstår, hvad der sker ude i naturen og i verden omkring. Og hun får bare en anelse styr på alle de kaoskræfter, som de stakkels mennesker er omgivet af.

Jeanette: Men får hun så ret i sin spådom?

Peter: Ja, det gør hun da. Det havde han jo sagt på forhånd, fortælleren: Hun havde altid ret i det, hun sagde.

Jeanette: Når man nu står på slutningen af vinteren, er det at sige at det bliver bedre med foråret, måske også lidt ligesom... Hvis vi skal tage de stakkels astrologer frem igen, kan man sige, at horoskopene som regel har vide rammer, ikke?

Peter: Jo, det kan man sige. Men foråret kom, og hungersnøden hørte jo åbenbart op.

Jeanette: Ved vi, hvad der er blevet af Thorbjørg Lille-Vølv?

Peter: Nej, det gør vi ikke. Jeg ved ikke, om du fortalte det, men hun er jo faktisk den sidste levende ud af ni søstre, som allesammen åbenbart var vølver.

Jeanette: Så hun er måske Grønlands sidste vølv?

Peter: Ja, måske. Og hvorfor hun egentlig hedder Lille-Vølv, har jeg aldrig fattet. Men det er måske, fordi hun er den yngste søster.

Jeanette: Hun er lillesøster.

Peter: Lillesøster, Lille-Vølv. Ja, måske. Det lidt interessante er, at fortælleren kalder hende Thorbjørg Lille-Vølv, men så vidt jeg husker, nævner han ikke ordet 'vølv' i forbindelse med alt det, hun gør. Der kalder han hende 'spåkvone'.

Jeanette: Spåkvinde.

Peter: Så når vølver måske ikke er nævnt hundredvis af gange i kilderne, betyder det jo ikke, at de ikke har været der. For spåkvone optræder rigtig ofte.

Jeanette: Nu har vi jo været igennem hele denne fortælling. Vi har både været omkring arkæologien, vi har været gennem kilderne. Og med den forskning, som du pågår for tiden, hvad siger vølven så om vikingernes åndelighed? Det, du arbejder med, er jo at trænge ind i hovedskallen på vikingerne. Vi ved meget om, at de var frygtede krigere og erobrede landet og var dygtige til at bygge skibe. Men du kan trænge ind i hovedet på dem?

Peter: Ja. Og vølven er en helt særlig figur, forstået på den måde, at vølven fortæller om vikingesamfundets angst, i virkeligheden. Om den farlige verden, som vikingerne levede i. Om de katastrofer, man kunne komme ud for. Om død og ødelæggelse. Og i det spil er vølven en lille krog, som man kunne bruge, ligesom man kunne bruge nogle andre kroge.

Jeanette: For at få vished og få ro på angsten.

Peter: Ja, og få bare en anelse kontrol over alle disse kaoskræfter.

Jeanette: Så hvilken betydning har vølven haft for vikingerne?

Peter: Temmelig stor betydning. Også på den måde, at hun jo har kunnet mere end bare at fortælle, om høsten blev god næste år. Hun har sikkert også indgået i nogle andre sammenhænge, hvor hun måske har prøvet at helbrede folk. Hun har måske indgået i nogle sammenhænge, hvor hun har forbandet nogle folk.

Jeanette: Det, vi vil kalde sort magi i tiden efter, ikke?

Peter: Netop det, vi vil kalde sort magi. Ja, det er ikke godt, vel?

Jeanette: Nej.

Peter: Hun kunne mere end sit fadervor, som vi siger.

Jeanette: Og når vi nu har vølven, som er et kvindehverv. Hvad betyder det egentlig for vikingernes blik på kvinderne og den status, som kvinderne har i samfundet? For her har vi jo virkelig en kvinde, som jeg også i begyndelsen af denne her podcast kaldte for 'magtfuld'. Har jeg ret i den antagelse?

Peter: Jamen, det har du da. Og når vølven er magtfuld som kvinde, er det jo fordi, at man betragtede kvinder som værende tættere i kontakt med naturen og den der evige visdom. Altså Odin, som du lagde ud med at fortælle, kontakter en gammel afdød vølve, ovenikøbet for at opnå visdom. Det er jo fordi, han ikke selv har den. Han er nødt til at kontakte dette kvindelige væsen, som besidder den dybe viden om, hvad der skete for mange år siden, og hvad der vil ske. Det er også en del af spådommen.

Jeanette: Er det i virkeligheden sådan, at Odin lidt bruger denne kvinde, som vi bruger Google i dag?

Peter: Det kan du godt sige, at han gør. Og han betaler hende jo også for det.

Jeanette: Guldringe.

Peter: Ja

Jeanette: Odin har Draupnir...

Peter: Den drypper.

Jeanette: Den giver ni guldringe hver dag, ikke?

Peter: Jo.

Jeanette: Sådan en gad jeg godt have.

Peter: Det er en dejlig guldring.

Jeanette: Så vi kan jo udlede, at kvinderne havde et magtfulde hverv hér?

Peter: Absolut. Generelt er det jo ikke sådan, at der ikke er magtfulde kvinder i vikingetiden. Det er der. Men når det er sagt, så skal man jo ikke glemme, at det basalt set er et mandsdomineret samfund.

Jeanette: Patriarkalsk styret.

Peter: Det er det basalt set.

Jeanette: Men mor betød også lidt.

Peter: Netop. Mor betød noget, og den mødrende linje betød noget. Og hvis den fædrende linje ikke var stærkt nok og svigtede, jamen så var det den mødrende, der tog over. No doubt. Det er ikke sådan, at den er væk, overhovedet. Kvinder har en position i et mandsdomineret samfund. En vigtig position. Netop når vi taler om sejder. Vølven kan udøve sejder.

Jeanette: Kunne mænd det?

Peter: Ja, det kunne de godt. Men det blev betragtet som lidt kvindeagtigt.

Jeanette: Mistede man sin mandige ære ved at begive sig ned ad den sti.

Peter: Ja så mistede man lidt af sin mandighed. Det gjorde man faktisk. Man bevæger sig i hvert fald på vej over i det kvindelige. Det kunne Odin godt gøre. Thor ville man nok ikke - i hvert fald i de kilder, vi har - se træde den sti. Medmindre han var tvunget til det. Det er han på et tidspunkt, hvor han skal giftes med en kæmpe, hvor han er nødt til at klæde sig ud som Freja. Men han er heller ikke glad dér. En anden, der kunne finde på at betræde den sti, er Loke.

Jeanette: Han føder jo også på et tidspunkt en hest.

Peter: Og hvordan gør han det? Han føder ikke bare en hest. Han føder den store Fenrisulven. Han føder Midgårdsormen. Og inden han gør det, indtager han hjertet af en ond kvinde. Og det der med at fortære et hjerte - det har vi lige snakket om - er at absorbere nogle af de kræfter, som er i den, som har haft det hjerte.

Jeanette: Så vi bevæger os altså i et førkristent, stærkt magisk univers, hvor nogle mænd kan betræde stien, men i virkeligheden er det kvinderne, der er adgangsbilletten for at forstå det univers og oversætte universet til menneskenes verden. Men hvad sker der i det øjeblik, at man bliver kristne?

Peter: Ja, i det øjeblik man bliver kristen, er hele verdensbilledet et andet. Der er mennesket pludselig naturens herre. Dyrene er jo skabt for at tjene menneskene, som det fremstår i Biblen. Meningen med naturen, meningen med dyrene, er jo, at de skal understøtte mennesket. Så det bliver vendt rundt. Og hvad angår selve det at udøve sejder, så bliver det efterhånden direkte ulovligt. Og kvinder, og også mænd sikkert, som udøver sejder hundrede år senere end Thorbjørg Lille-Vølv gjorde det, kunne straffes ved, at man drev dem i havet og druknede dem.

Jeanette: Så hvad sker der med vølven? Altså, det ligger jo lidt til højrebenedet - og der har jeg set mange steder - at man ligesom sammenligner vølven med middelalderens heks. Kan man det?

Peter: Jeg synes godt, man kan. Jeg har nogle kolleger, som synes, at det er en farlig vej at betræde. Personligt ser jeg rigtig mange lighedspunkter. Men jeg ser også nogle forskelle.

Jeanette: Kan du uddybe dem?

Peter: Ja, en forskel er den status, hvor vølven jo går rundt fra gård til gård og faktisk bliver feteret og respekteret osv.

Jeanette: Hvem overtager den funktion?

Peter: Det gør nogle af de kristne faktisk blandt andet. Præsterne kommer ud, når man skal dø, for eksempel. Det er et must i den katolske kirke, at man skal salves, som jo også er et ritual.

Jeanette: Og så kan vi lige repetere her: Katolske præster er kun...?

Peter: Kun mænd. Eller, der er nogle steder, hvor der er en enkelt kvinde eller to. Og der har også tidligere i historien været kvindelige præster og biskopper.

Jeanette: Før man rigtigt fik kontrol med det

Peter: Jo.

Jeanette: Så man kan sige, for at skære det ud i pap, så fortsætter Vølvens funktion, sådan som du fortæller det. Nogle dele - det her med, at være en klog kone, en spåkone - kan man godt genkende lidt i de senere tiders heksebillede. Men i virkeligheden er funktionen jo også det, som vi i dag kalder liturgien. Altså tilbedelsen eller kontakten med guderne, som præsterne overtog. Som mændene overtog og dermed fjernede kvinden fra de centrale magtfulde positioner i religionen.

Peter: Det kan man godt sige. Det sker jo ikke fra dag til dag. Det sker nok i en langsom proces, og kirken er jo faktisk ret klog. Den går jo ikke ind med en mukkert og siger: "Bang! Nu gør vi noget andet, og så er det én på hovedet, hvis du ikke hører efter." Det bliver gjort gradvist, stille og roligt, og så kommer der en lovgivning. Og lovgivningen i begyndelsen er noget med, at du godt må ofre til guderne, men hvis du gør det, så gør det for dig selv og lidt stille, så andre ikke ser det. Og efterhånden bliver det jo totalt ulovligt.

Jeanette: Der er sådan en glidende overgang fra, at man godt må gå til en klog kone til hekseafbrændingerne, i virkeligheden. Hvad så i dag? Har vi vølver i dag? Kan vi lære noget af hende?

Peter: Jeg har da haft besøg af vølver på mit kontor. Eller folk, der kalder sig vølver. Måske er det sådan, at vi her taler om noget eviggyldigt. Det er jo ikke sådan, at vi har forklaringen på alt, hvad der sker. Hvis man nu er hardcore naturvidenskabsmand, vil

man jo gerne have forklaringen på alt, men det har vi jo ikke. Og i den niche er der i hvert fald plads til folk, som kalder sig vølver. Der er plads til folk, som lægger tarotkort. Der er plads til astrologi, som jo faktisk i kristendommen blev accepteret som videnskab.

Jeanette: Det gjorde det. Et eller andet sted kan så sige, at den famlen efter spiritualitet, som man ser nogle steder i dag, at det stadigvæk er et forsøg på at kontrollere dette kaos, som du fortalte, at vikingerne var angste for?

Peter: Helt sikkert. Det er at prøve at få tag i det uforståelige og det, vi ikke kan forudsige sker. Det er det samme, i virkeligheden. Jeg tror ikke det fylder helt så meget for et moderne menneske. Kaoskræfter fylder nok ikke så meget for de fleste moderne mennesker, som jeg forestiller mig, det har gjort for vikingetidens mennesker. Men der er jo stadigvæk en meget stor usikkerhed over for rigtig mange ting i samfundet.

Jeanette: Jeg vil sige, at jeg da godt kunne tænke mig at have spurgt en vølv. Nu står der, at der også var sygdom i bygden. Vi har også lige været igennem en pandemi. Det ville da have været meget rart at kunne spørge en vølv, hvornår man kunne begynde at gå på arbejde igen.

Peter: Ja, men ville hun kunne forudse alle de der varianter? Jeg ved det ikke.

Jeanette: Det er jo et spørgsmål. Man kan i hvert fald sige, at du har været med til at gøre mig meget klogere på denne åndelighed, som ligesom gennemstrømmer fortællingen om vikingetiden, og som nu også er dukket op og er blevet undersøgt grundigt i de arkæologiske fund. Men et eller andet sted - hvis man skal op på den helt store klinge - kan man vel sige, at denne tiltrækning til den magiske verden og denne besjæling og åndelighed, som var gældende i vikingetiden, ikke har sluppet os helt som samfund. Selvom du og jeg måske kan sidde og sige, at vi tror på videnskaben, så skal vi ikke glemme, at hver syvende dansker stadigvæk tror på spøgelse. Så måske har vi i virkeligheden ikke fjernet os så meget fra vikingerne alligevel. Tusind tak, fordi du ville komme forbi, Peter Pentz, vikingeeekspert og museumsinspektør på Nationalmuseet. Det har været en fornøjelse.

Peter: Fornøjelsen var på min side.

Jeanette: Mit navn er Jeanette Varberg, og du har lyttet til Varbergs Danmarkshistorier. Produceret af Juhl og Brunse for Vores Tid og 24syv. Tilrettelagt og produceret af Luna Lam og Nicolai Sørensen. Redaktør er Lucas Francis Claver. En særlig tak til museumsinspektør på Nationalmuseet, Peter Pentz. Find podcasten på www.24syv.dk, www.vorestid.dk eller dér, kære lytter, hvor du normalt finder dine podcasts.

Speaker: Kære lytter. Du har lyttet til et program fra 24syv. Du kan finde meget mere modig, nysgerrig og magtkritik taleradio på 24syv-app'en. Hent den i App Store og Google Play.